

EWELINA CZUJKO-MOSZYK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

SUKCESY FIŃSKIEGO SYSTEMU EDUKACJI, CZYLI DLACZEGO FINLANDIA SZCZYCI SIĘ JEDNYM Z NAJLEPSZYCH SYSTEMÓW SZKOLNICTWA NA ŚWIECIE - PORÓWNAWCZE STUDIUM PRZYPADKU

ABSTRACT. Czujko-Moszyk Ewelina, *Sukcesy fińskiego systemu edukacji, czyli dlaczego Finlandia szczyli się jednym z najlepszych systemów szkolnictwa na świecie – porównawcze studium przypadku* [The Success of the Finnish Education System, or Why Finland Takes Pride on Having one of the Best Schooling System in the World – a Comparative Case Study]. *Studia Edukacyjne* nr 48, 2018, Poznań 2018, pp. 349-365. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2018.48.23

This paper seeks to answer the question why Finland is considered to have one of the best education systems in the world. The author aims at providing a descriptive case study of Finland in comparison to the Polish educational system with some reference to other Western countries. The world first noticed Finland following the release of PISA results in 2001. Yet, PISA overview is just a starting point for this case study. The paper analyses different social, economic and political factors which, in the author's opinion, contributed the most to the Finnish success in education. Major arguments for the Finnish success are preceded by an overview of educational reforms from the 1950s until the present. The author argues that the remarkably high social status of teachers, their autonomy and great qualifications, consistency in educational reforms which offer high quality, equity and decentralization are the primary reasons for Finland's global success. All of the above achievements are compared to Poland's current situation in education.

Key words: Finnish education system, PISA tests, educational reforms, education policy, teacher education

Wprowadzenie

Na sukces fińskiego systemu edukacji zbiegło się wiele czynników. Różne opracowania tego fenomenu, czy to artykuły czy książki, mają tendencję do podkreślania tylko wybranych elementów składających się na ów sukces. Dla-

tę, w niniejszym artykule zostanie przedstawione, w jaki sposób Finlandia trafiła na czołówki rankingów najlepszych systemów edukacyjnych na świecie, starając się uwzględnić szereg przyczyn. Świat skierował swoją uwagę na fiński system edukacji w 2000 roku, w dużej mierze w wyniku rezultatów jakie osiągnęli młodzi Finowie na podstawie testu PISA¹, który sprawdza, co z zakresu czytania, matematyki i nauk ścisłych piętnastolatki z różnych krajów wiedzą i na ile potrafią wykorzystać te informacje. Pierwszy test PISA odbył się w 2000 roku i uwzględniał wówczas przede wszystkim nacisk na sprawdzenie umiejętności czytania ze zrozumieniem. Finlandia znalazła się wówczas na pierwszym miejscu w rankingu i wynik był zaskoczeniem również dla samych Finów. Dlatego, jeszcze wówczas fińscy nauczyciele nie potrafili określić, dlaczego ich podopieczni odnieśli taki sukces międzynarodowy, ponieważ dobre rezultaty w teście PISA im się po prostu przytrafiły. Był to pierwszy test, więc żadne kraje nie mogły się do niego specjalnie przygotować. Drugi test, który odbył się w roku 2003, sprawdzał również wiedzę i umiejętności jej zastosowania w dziedzinie nauk ścisłych (przyrodniczych) oraz matematyki, obok umiejętności czytania. W przypadku tych dwóch Finlandia uzyskała odpowiednio pierwsze i drugie miejsce, zarówno w roku 2003 jak i 2006. Umiejętność czytania ze zrozumieniem plasowała się na odpowiednio pierwszej i drugiej pozycji². W kolejnych latach Finlandia zajmowała również wysokie miejsca w rankingu – trzecie w 2009³, pozostając w czołówce kolejnych rankingów do dzisiaj.

Oczywiście, rankingi Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów nie przesądzają wszystkiego o danym systemie edukacyjnym. Testy PISA nie odpowiadają na pytanie: dlaczego młodzież z danego kraju radzi sobie na nich lepiej lub gorzej. Nie mówią też nic o jakości edukacji młodzieży biorącej w niej udział, lecz dostarczają raczej danych ilościowych. Są to wskaźniki, które następnie należy zbadać uwzględniając specyficzny kontekst społeczno-ekonomiczno-polityczny danego kraju. Co więcej, testy PISA spotykają się również z falami dość dużej krytyki przede wszystkim dlatego, że nie mierzą szeregu innych umiejętności, na przykład społecznych, i mają charakter typowo testowy. W Polsce pojawiła się lawina komentarzy przy okazji ostatniego raportu PISA, ogłoszonego w 2013 roku. Polska młodzież wypadła według tego sprawozdania dużo lepiej niż na testach wcześniejszych, bo uplasowała się

¹ PISA – Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (ang. Program for International Student Assessment).

² Patrz: OECD PISA, *First Results from PISA 2003 Executive Summary*, <http://www.oecd.org/edu/school/programmeforinternationalstudentassessmentpisa/34002454.pdf>; OECD PISA, *PISA 2006: Science Competencies for Tomorrow's World Executive Summary*, <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/39725224.pdf>, [dostęp: 23.02.2016].

³ OECD, *PISA 2009 Results: Executive Summary*, <http://www.oecd.org/pisa/46643496.pdf>, [dostęp: 23.02.2016].

na czternastej pozycji, mocno doganiając w ten sposób Finów w rankingu, którzy spadli na dwunastą pozycję⁴. Władze w Polsce od razu przypisały bardzo dobre wyniki testu doskonałej jakości oświaty w Polsce. Taki zachwyt szybko znalazł wyrazy krytyki wśród ekspertów. B. Śliwerski w ten sposób komentuje nadmierny zachwyt rezultatami PISA na swoim blogu:

Wyniki PISA są lepsze, bo nasi gimnazjaliści są tresowani jak szczury już od pierwszej klasy w rozwiązywaniu zadań testowych. Oni się nie uczą, nie rozwijają, tylko mają automatycznie reagować na polecenia i wyszukiwać trafne odpowiedzi, nawet jak nie rozumieją treści zadania. Statyczny pomiar „biegłości” młodzieży w „wyszukiwaniu w klatce pokarmu” rozmija się z czynnikami, które istotnie rzutują na poziom jej wykształcenia⁵.

Ujawnia się tutaj pewien paradoks. Fińska edukacja w ogóle nie jest oparta na przygotowaniu do testów. Pierwsze sprawdziany państwowe uczniowie piszą dopiero w wieku piętnastu lat, czyli w tym samym czasie, w którym przypada ewaluacja młodzieży testami PISA. Można międzynarodową ocenę umiejętności uczniów PISA krytykować pod wieloma jeszcze względami, ale jest ona jednym z niewielu miarodajnych międzynarodowych wskaźników poziomu umiejętności w trzech ważnych dziedzinach wiedzy i dostarcza pewnego punktu odniesienia dla krajów biorących w niej udział. Dzięki takiemu sprawdzianowi świat skierował swoją uwagę na fińską oświatę, a Niemcy czy Francuzi doznali w 2013 roku tak zwanego szoku, że pomimo wysokich nakładów na edukację ich młodzież nie uzyskuje znakomitych wyników. Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów PISA jest na potrzeby tego artykułu zaledwie punktem odniesienia dla Finlandii na scenie międzynarodowej. Dlatego, na podstawie zestawienia innych ważnych wyróżniających cech fińskiego systemu edukacji oraz czynników społeczno-ekonomicznych autor stara się wydobyć te elementy, które uważa za najważniejsze i składające się na sukces fińskiej oświaty w przyrównaniu z innymi krajami, w tym przede wszystkim Polską.

Reformy systemu szkolnictwa w Finlandii od lat pięćdziesiątych XX wieku do chwili obecnej

W celu dokonania rzetelnej ewaluacji sukcesu szkolnictwa w Finlandii na arenie międzynarodowej należy przybliżyć nieco rozwój szkolnictwa na

⁴ PISA 2012 Results in Focus, What 15-year-olds know and what they can do with what they know., OECD 2014, <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>, [dostęp: 15.02.2016].

⁵ B. Śliwerski, Cóż to za zachwyt władzy wynikami PISA 2012?, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2013/12/coz-za-optymistyczny-zachwyt-wadzy.html>, [dostęp: 16.02.2016].

przestrzeni lat, jego reformy oraz wizję przemian. W zasadzie do lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku nie odnajdziemy niczego nadzwyczajnego w fińskim systemie edukacji. Jednakże, już reformy lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku, a następnie znaczące zmiany w szkolnictwie w latach siedemdziesiątych rozpoczęły powolny postęp i rozwój wizji nowego systemu edukacji nastawionego na jakość w nauczaniu. Zatem, do lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku oprócz polityki demokratyzacji regionalnej i powszechnego społecznego dostępu do edukacji, które miały na celu wyrównywanie szans i minimalizację różnic pomiędzy różnymi regionami Finlandii, szczególnie jeśli chodzi o młodzież z północnych regionów kraju, nie odnajdziemy znaczących reform⁶. Chociaż trzeba przyznać, że pod względem społeczno-ekonomicznym Finlandia, dzięki temu okresowi, przekształciła się z biednego, rolniczego państwa o trudnych warunkach do upraw w gospodarkę opartą na przemyśle.

W latach siedemdziesiątych wprowadzono dziewięcioletni system powszechnej, obowiązkowej edukacji (*peruskoulu*), tak zwaną edukację rozszerzoną, która w porównaniu z poprzednimi dekadami, zaczęła być w pełni finansowana i zarządzana centralnie przez państwo. Od tego czasu struktura systemu edukacyjnego udostępniła lepszą i dłuższą edukację dla wszystkich. Była to zmiana rewolucyjna względem poprzedniego systemu, według którego zdolniejsi mogli nauczyć się więcej, a mniej zdolni uczyli się gorzej i często nie kontynuowali nauki w szkole średniej. Mówiąc krótko, uważano wcześniej, że podstawowe predyspozycje uczniów do nabywania wiedzy są w dużej mierze zdeterminowane tym, jak są i były wychowywane w domu⁷.

Ponadto, doradztwo zawodowe i personalne stało się na skutek tych reform nieodłączną częścią programu nauczania we wszystkich szkołach. Wiązało się to też z odbyciem obowiązkowych dwutygodniowych praktyk zawodowych w czasie *peruskoulu*. To dość istotna reforma edukacyjna, bo wykazywała troskę o właściwe wybory kariery zawodowej, a co za tym idzie – zminimalizowanie ryzyka wyboru nieodpowiedniej ścieżki edukacyjnej. Co więcej, poradnictwo miało docelowo stać się pomostem pomiędzy szkołą a pracą. Wówczas, czyli w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, osiągnięcia uczniów w Finlandii nie odbiegały jeszcze od osiągnięć uczniów w innych krajach. Natomiast, szybko zauważono pozytywną konsekwencję wprowadzenia edukacji rozszerzonej, której program był jednakowy dla wszystkich, a uczniowie wspierani przez profesjonalnych doradców. W dodatku, coraz więcej rodziców oczekiwało od swoich dzieci, aby kontynuowali

⁶ T. Gmerek, *System edukacji w Finlandii*, [w:] *Systemy edukacji w krajach europejskich*, red. E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk, Kraków 2012, s. 388.

⁷ P. Sahlberg *Finnish Lessons. What Can the World Learn from Educational Change in Finland*, New York – London 2011, s. 21.

edukację na poziomie średnim. Ponadto, sami uczniowie czuli, że chcą mieć wyżej i dążyli do dalszego rozwoju oraz pracy na sobą⁸. Już wtedy zorientowano się, że należy odejść od metod podawczych skoncentrowanych na nauczycielu i unowocześnić dotychczasową metodykę nauczania, żeby móc realizować w szkole projekt przekazania bardziej dynamicznej koncepcji wiedzy⁹. Finlandia zaczęła dążyć do budowania społeczeństwa opartego na wiedzy.

Sytuacja w Finlandii zmieniła się diametralnie pod względem jakości kształcenia w latach dziewięćdziesiątych. Otóż, osiągnął ją podobny kryzys ekonomiczny, jaki dotknął wiele innych krajów zachodnich, jak Irlandia, Anglia, czy Stany Zjednoczone, a który wpłynął znacznie na oczekiwania uczniów względem edukacji. Mianowicie, w tym czasie osiągnięcia młodych adeptów na rynku pracy, po uzyskaniu wykształcenia, były niewspółmierne z tym, czego można by oczekiwać po gospodarkach opartych na wiedzy, gdzie wydajność i innowacyjność powinny być niezbędnymi warunkami konkurencyjności. Uczniowie uważali nauczanie w szkołach oraz na uniwersytetach jako nudne i nie stanowiące praktycznego zastosowania w szybko zmieniającym się świecie¹⁰. Zachodnie społeczeństwa różnie radziły sobie z tym kryzysem. Na przykład, w Stanach Zjednoczonych w tym czasie wprowadzono inicjatywę School-to-Work¹¹, która miała na celu przygotować uczniów ostatnich klas szkół średnich do wyboru kariery i zachęcić do kontynuowania rozwoju intelektualnego drogą akademicką, nie rezygnując ze ścieżki zawodowej. Miała też pomóc wyjść z błędnego koła przechodzenia z jednej niskopłatnej pracy bez perspektyw i poniżej możliwości młodego człowieka do drugiej tego typu. Inicjatywa przyniosła wymiennie pozytywne korzyści, ale nie stanowiła o zmianie całkowitej wizji systemu edukacji, tudzież nie była działaniem długofalowym. Był to projekt kilkuletni i w dodatku dobrowolny.

Finlandia w tym czasie dokonała gruntowniejszych przeobrażeń i reform. W 1994 roku w kraju tym dokonano drugiej ważnej reformy, po tej z lat siedemdziesiątych, a dotyczyła ona tym razem programu nauczania. Głównym motorem zmian była aktywna rola samorządów i samych szkół we wprowadzaniu tych zmian. Zachęcano szkoły, aby współpracowały bliżej z innymi szkołami, a także rodzicami, przedsiębiorstwami oraz organizacjami pozarządowymi¹². Pobudzanie oddolnej inicjatywy znacznie przyczyniło

⁸ Tamże, s. 23.

⁹ Tamże, s. 33.

¹⁰ Tamże, s. 33.

¹¹ Patrz: K.L. Hughes, T.R. Bailey, M.J. Mechur, *School to Work: Making Difference in Education. A Research Report to America*, Columbia University 2001 <http://www.tc.columbia.edu/iee/PAPERS/Stw.pdf> [dostęp: 15.02.2016].

¹² P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 36.

się do większego zaangażowania nauczycieli i decentralizacji w działaniach na rzecz poprawy jakości nauczania. Można powiedzieć, że zwiększanie autonomii nauczycieli, którzy zaczęli mieć w pełni wpływ na treści i program nauczania, był samonapędzającym się motorem podtrzymującym ich motywację do pracy.

Od 2000 roku Finlandia skupiła się na wspieraniu rozwoju w szkołach wielokulturowości edukacji inkluzyjnej i zniesienia administracyjnych barier między szkołą podstawową a niższą średnią (odpowiednik polskiego gimnazjum), dążąc tym samym do ciągłości w nauczaniu przez pierwsze dziewięć lat edukacji. Natomiast, sam program nauczania od 2000 roku zmienił się nieznacznie. Ostatnia wielka reforma programu nauczania weszła w życie we wrześniu 2016 roku. Wprowadziła ona częściowe odejście od nauczania przedmiotowego na rzecz nauczania tematycznego (*phenomenon-based learning*). Jest to wielki projekt mający na celu zwiększenie roli nauczania międzyprzedmiotowego w procesie kształcenia na wszystkich poziomach nauki – od szkoły podstawowej po średnią. W dalszej części artykułu przyjrzymy się konsekwencjom przeobrażeń z drugiej połowy XX wieku, które będą stanowić czynniki sprawiające, że od początku XXI wieku zwrócono szczególną uwagę na fińskie szkolnictwo.

Status społeczny nauczyciela w Finlandii

Analizując sytuację szkolnictwa w Finlandii, na pierwszy plan wysuwa się wysoki status społeczny nauczycieli, z co za tym idzie – szacunek i duża doza zaufania, jakim jest darzony ten zawód. Ów wysoki status społeczny skutkuje tym, że Finowie chętnie podejmują się wymagającej ścieżki edukacyjnej związanej z tą profesją. A zostać nauczycielem w Finlandii nie jest łatwo. Jak to się dzieje, że nauczyciel jest tam wysoce poważany, a sam zawód nauczyciela bardzo pożądaný i w dużej mierze wybierany na całe życie? Aby dobrze zrozumieć ten fenomen, należy najpierw przyjrzeć się samemu kształceniu pedagogów. W Finlandii uważa się, że nauczyciel musi być bardzo dobrze wykwalifikowanym ekspertem w swojej dziedzinie. Powinien stać się nie tylko doskonałym ekspertem w swojej dziedzinie, ale także w trakcie własnej kariery zawodowej systematycznie się dokształcać. Teoretycznie można powiedzieć, że w Polsce nauczyciel też musi mieć niezbędne kwalifikacje do wykonywania zawodu i doskonalić się podczas kariery zawodowej. Również w innych, rozwiniętych krajach europejskich możemy zauważyć ogólną tendencję do przykładania dużej wagi do kształcenia nauczycieli. Jednakże, widać też duże zróżnicowanie pod względem systemów i modułów przygotowawczych dla przyszłych pedagogów. Mia-

nowicie, występują znaczne różnice programowe. Mają miejsce odmienne wymagania i praktyki na studiach nauczycielskich, aby uzyskać niezbędne kwalifikacje do nauczania przedmiotowego, jak i w szkole podstawowej czy średniej. Warto podkreślić, że:

ważną rolę odgrywają tu aktualne warunki ekonomiczne [danych społeczeństw], jak również tradycje poszczególnych państw wpływające na opinię publiczną i jej oczekiwania dotyczące wyników kształcenia. Wpływają one pośrednio lub bezpośrednio na cele systemów szkolnictwa, a także typ, cele i treść przygotowań przyszłych pedagogów. Jeżeli na przykład głównym celem systemu kształcenia jest rozwój i zadowolenie dziecka (tak jak np. w państwach anglosaskich czy skandynawskich), nacisk kładziony jest na osobowość nauczyciela, na jego ścisłą współpracę z uczniami, na pluralizm pedagogiczny i wychowawczy. Przygotowania przyszłych pedagogów koncentrują się na psychologii i aktywności praktycznej¹³.

Fińskie studia nauczycielskie różnią się od tych w Polsce zarówno kwalifikacjami, jakie dostarczają, jak i programem samych studiów. W Finlandii wyróżniamy pięć kategorii nauczycieli¹⁴:

- 1) wychowania przedszkolnego – pracują w przedszkolu oraz posiadają również uprawnienia do nauczania grupy przedszkolnej w szkole podstawowej (odpowiednik polskiej „zerówki”). Muszą mieć ukończone studia co najmniej na poziomie licencjatu;
- 2) w szkołach podstawowych – uczą w klasach I – VI w dziewięcioletnim systemie szkoły powszechnej (*peruskoulu*). Zazwyczaj są przypisani do jednej klasy na sześć lat nauki i nauczają w swojej klasie kilku przedmiotów. Muszą mieć ukończone studia magisterskie;
- 3) przedmiotowi – uczą konkretnych przedmiotów w klasach VII – IX *peruskoulu* oraz w szkole średniej ogólnokształcącej, a także w szkołach zawodowych. Nauczyciele przedmiotowi mogą uczyć od jednego do trzech przedmiotów, np. matematyki, fizyki i chemii. Muszą mieć ukończone studia magisterskie;
- 4) pedagogzy specjaliści – pracują z jednym uczniem lub grupą uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych przez cały okres *peruskoulu*. Muszą mieć ukończone studia magisterskie;
- 5) przedmiotów zawodowych – uczą w szkole zawodowej. Muszą mieć co najmniej od trzech do pięciu lat doświadczenia w danym zawodzie, którego uczą oraz przygotowanie nauczycielskie i pedagogiczne. Jeśli chodzi o wykształcenie powinni mieć dyplom ukończenia studiów li-

¹³ J. Prokop, *Wprowadzenie do pedagogiki porównawczej. Teoria i praktyka europejska*, Warszawa 2013, s. 217-218.

¹⁴ P. Sahlberg, *Finnish Lessons*, s. 71-72.

cencjackich/inżynierskich lub magisterskich albo najwyższe możliwe uprawnienia uzyskiwane w danym zawodzie¹⁵.

Jak zatem widać, wymagania kwalifikacyjne wobec fińskich nauczycieli są większe niż w Polsce. Co więcej, program pięcioletnich studiów nauczycielskich jest nieco inaczej pomyślany. Program ogólny jednolitych nauczycielskich studiów magisterskich w szkole podstawowej prezentuje poniższa tabela¹⁶.

Główne komponenty programu nauczania	ECTS
Podstawowe studia edukacyjne (w tym praktyki zawodowe)	25 (12)
Studia w zakresie języka i komunikacji	25
Średnio zaawansowane studia edukacyjne (w tym praktyki zawodowe)	35 (12)
Multidyscyplinarne studia w zakresie przedmiotów szkolnych	60
Studia w zakresie przedmiotów dodatkowych	60
Zaawansowane studia edukacyjne (w tym praktyki zawodowe)	80 (16)
Przedmioty fakultatywne	15
Całkowita liczba punktów ECTS	300

Program studiów nauczycielskich według ogólnych standardów nastawiony jest na rozwój wiedzy i umiejętności zarówno w teorii, jak i praktyce. Co więcej, programy studiów nauczycielskich we wszystkich uniwersytetach w Finlandii są systematycznie korygowane w zgodzie z najnowszymi reformami ministerstwa zanim jeszcze reformy wejdą w życie tak, aby nauczyciele byli przygotowani również na to, co wkrótce zastaną wśród wymogów¹⁷. Na przykład, najnowsza reforma o częściowym odejściu od nauczania przedmiotowego na rzecz tematycznego jest uwzględniona od paru lat w programach studiów nauczycielskich w taki sposób, aby w trakcie studiów przyszli nauczyciele uczyli się przygotowywać lekcje oparte na tematach (zjawiskach). Ciekawym komponentem tego programu jest też gradacja wiedzy i umiejętności w ramach samych studiów edukacyjnych. W ten sposób nauczyciele rozwijają stopniowo profesjonalny wgląd w zagadnienia edukacyjne z wielu perspektyw, poczynając od psychologii edukacyjnej i socjologii, przez teorię i praktykę budowania treści i programu nauczania, ocenianie uczniów, pedagogikę specjalną, po dydaktykę nauczania wybranych przez siebie przedmiotów.

¹⁵ University of Helsinki, Center for Continuing Education *Palmenia Teacher Qualifications*, http://www.helsinki.fi/palmenia/kotka/opettajaksi/eng_screen.pdf, [dostęp: 25.02.2016].

¹⁶ Table 3.2. *Summary of Primary Teacher Education – Master's Degree Program at the University of Jyväskylä in 2010* w: P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 81.

¹⁷ University of Jyväskylä, *Master's Degree Program – Program Overview*, <https://www.jyu.fi/en/studywithus/programmes/mdped/programme-overview>, [dostęp: 25.02.2016].

Natomiast, przygotowanie do pracy nauczyciela przedmiotowego różni się znacznie od tego, jak to wygląda w Polsce. W naszym kraju nauczyciel przedmiotowy musi odbyć przygotowanie pedagogiczne w obrębie studiów kierunkowych lub jakkolwiek kurs pedagogiczny o określonej liczbie godzin oraz praktyki pedagogiczne w szkole. W Finlandii nauczyciel może zostać nauczycielem przedmiotowym na dwa sposoby. Najczęściej wybiera studia kierunkowe w danym przedmiocie, a następnie aplikuje na studia nauczycielskie, na wydziale studiów edukacyjnych, na program nauczycielski ich przedmiotu kierunkowego. W ramach takiego przygotowania pedagogicznego studenci nastawieni są przede wszystkim na zgłębienie dydaktyki nauczania przedmiotu kierunkowego. Zazwyczaj trwa to rok i przyszli nauczyciele są zobligowani do uzyskania sześćdziesięciu punktów ECTS. Z kolei, drugą drogą jest aplikacja od razu na studia na wydziale studiów edukacyjnych w kierunku wybranego przedmiotu. Zazwyczaj po dwóch latach studiów kierunkowych mogą rozpocząć studia nauczycielskie na wydziale studiów edukacyjnych, które trwają 4 semestry rozłożone pośród studiów licencjackich i magisterskich kierunkowych. Poniżej zamieszczona tabela prezentuje drugą ścieżkę dla nauczycieli przedmiotowych. Dane zostały zaczerpnięte z programu nauczania nauczycieli przedmiotowych oferowanego na Uniwersytecie w Helsinkach¹⁸.

	Studia licencjackie (25 ECTS)	Studia magisterskie (35 ECTS)
<i>Studia w dziedzinie edukacji</i>	Psychologia rozwojowa i Psychologia edukacyjna (3 pkt) Edukacja dla różnorodności (6 pkt): - Wprowadzenie i praca grupowa - Edukacja wielokulturowa - Pedagogika specjalna	Społeczne, historyczne i filozoficzne podstawy edukacji (4 pkt)
<i>Studia w dziedzinie dydaktyki przedmiotu</i>	Wprowadzenie do nauczania przedmiotu (9 pkt): - zapoznanie się ze szkołą - dydaktyka ogólna - dydaktyka przedmiotu - refleksja	Ocena i doskonalenie nauczania (8 pkt): - dydaktyka przedmiotu - refleksja Seminarium badawcze (nauczyciel jako badacz) (10 pkt)
<i>Studia w powiązaniu z praktykami zawodowymi</i>	Podstawowe praktyki pedagogiczne (7 pkt)	Edukacja zdalna i e-learning (4 pkt) Zaawansowane praktyki pedagogiczne (9 pkt)

¹⁸ University of Helsinki, *Subject teacher education program. Degree Requirements for the Academic Year 2014–2015 and 2015–2016* http://www.helsinki.fi/teachereducation/step/information/degreerequirements/STEP_Degree_Requirements_2014-2016_60cr.pdf, [dostęp: 25.02.2016].

Oddelegowanie przygotowania pedagogiczno-metodycznego wydziałowi studiów edukacyjnych wydaje się rozwiązaniem zdroworozsądkowym, jako że to wydziały zajmujące się w sposób specjalistyczny edukacją, dydaktyką i pedagogiką mają lepszą wiedzę na temat nauczania. Zatem, logiczna jest potrzeba ścisłej współpracy między wydziałami kierunkowymi a wydziałem studiów edukacyjnych.

Bardzo ważny jest też fakt, że zawód nauczyciela charakteryzuje się bardzo dużą autonomią w działaniu. Wynika to po części z powyżej wspomnianych czynników społeczno-ekonomicznych, czyli wysokiego statusu społecznego, szacunku i zaufania, jakim darzy się nauczyciela. Skoro nauczyciel jest tak dobrze wykwalifikowany, nie ma potrzeby ograniczać go w wyborze materiałów lekcyjnych, doborze podręczników, stosowaniu metod nauczania. Po prostu, można mu zaufać i pozwolić działać. Finowie uważają, że nauczyciele nie powinni być wyrobnikami wprowadzającymi tylko w życie wszystko co dyktuje sylabus, lecz muszą być profesjonalistami, którzy wiedzą jak stworzyć najlepsze warunki uczenia się dla wszystkich¹⁹. Fiński system edukacji jest pozbawiony rygorystycznej inspekcji czy hospitacji pracy nauczycieli, a także zewnętrznych, standaryzowanych testów informujących opinię publiczną o postępach uczniów w nauce czy skuteczności pracy nauczycieli²⁰. Co więcej, reforma edukacji w latach dziewięćdziesiątych, o której już wspomniano, oddelegowała planowanie programu nauczania nauczycielom, szkole i samorządom, czyli doszło do decentralizacji zarządzania w tym zakresie. Państwowy Ramowy Program Nauczania jest jedynie wskazówką, którą nauczyciele muszą mieć na uwadze rozwijając plan działań dla siebie²¹. Aczkolwiek, to nauczyciele danej szkoły decydują, jakie przedmioty szkolne i co powinien zawierać program kształcenia w danej szkole oraz na co powinny być przeznaczone środki budżetu szkoły²². Zatem, jeśli chodzi o regulacje prawne, w tym rozporządzenia czy ustawy, kieruje nauczycielami odgórnie tylko zakres pewnych kompetencji czy umiejętności, jakie uczeń na danym etapie edukacji powinien uzyskać. Poza tym, nauczycielowi przysługuje duża dowolność i dobór treści edukacyjnych według własnego uznania.

Powyższe czynniki społeczno-ekonomiczne z pewnością przyczyniły się do posiadania przez nauczycieli pewnych atrybutów. Mianowicie, pedagog w Finlandii jest osobą pewną siebie, zadowoloną ze swojej pracy oraz chętną do zawodowego i osobistego rozwoju. Stąd, nauczyciele chętnie doksztalcają się w trakcie kariery zawodowej bądź budują zespoły nauczycielskie w celu

¹⁹ R. Laukkanen, *Finnish Strategy for High-Level Education for All*, w: N. Soguel, P. Jaccard, *Governance and Performance of Education Systems*, Springer 2008, Dordrecht the Netherlands, s. 319.

²⁰ P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 71.

²¹ Tamże, s. 88.

²² T. Gmerek, *Społeczne funkcje szkolnictwa w Finlandii*, Poznań – Leszno 2007, s.74.

przygotowania programów kształcenia, ponieważ chcą być lepszymi ekspertami w swojej dziedzinie, a nie dlatego, że muszą. Ponadto, budżet państwa lokuje na doskonalenie nauczycieli i szkolenia dla dyrektorów szkół dość duże środki – zazwyczaj około trzydzieści milionów dolarów rocznie, a do 2016 roku Ministerstwo Edukacji zobowiązało się podwoić tę sumę²³. Dla porównania, w Polsce w 2009 roku wydano na ten sam cel dwieście pięćdziesiąt tysięcy złotych, jak podaje Ośrodek Rozwoju Edukacji²⁴. Nie da się nawet tej przepaści w wydatkach budżetu w obu krajach porównać, bo kwoty w Finlandii na ten cel są obecnie dwieście czterdziestokrotnie większe.

Skoro zawód nauczyciela cieszy się takim szacunkiem i poważaniem, nie jest to więc niespodzianka, że raczej nie odnotowuje się przypadków braku zaufania do nauczycieli ze strony rodziców uczniów. Zatem, sprawdzanie kompetencji nauczycieli poprzez nagrywanie ich ukradkiem, jak niejednokrotnie miało to miejsce w Polsce, byłoby czymś kuriozalnym. Dzięki zaufaniu do swojej pracy nauczyciel uzyskuje bardzo duży autorytet również względem swoich uczniów i może stać się dla nich prawdziwym mentorem czy liderem prowadzącym przez ścieżki ich rozwoju osobistego. W konsekwencji odnosi się wrażenie, że nauczycielowi dzięki takiemu statusowi społecznemu łatwiej o pewność siebie i opanowanie dzieci w klasie. Bo przecież praca nauczyciela to nie tylko blaski wynikające z postępującego rozwoju edukacyjnego ich uczniów, ale również cienie związane z codziennym wychowywaniem podopiecznych.

W Finlandii uważa się również, że chyba tylko zawód lekarza czy prawnika cieszy się większym prestiżem niż zawód nauczyciela, co stanowi zdecydowanie fenomen na skalę światową. W jednej z państwowych ankiet zapytano tysiąc trzystu Finów, w wieku od piętnastu do siedemdziesięciu czterech lat, o wybór pięciu zawodów, spośród trzydziestu, które chcieliby, aby były zawodem ich partnera lub małżonka. Mężczyźni w tej próbie wybierali zawód nauczycielki jako najbardziej pożądaną dla swojej partnerki, zaraz przed pielęgniarką i lekarką, a kobiety najchętniej wybierały lekarza i weterynarza, przed nauczycielem²⁵. Co więcej, nauczyciel w Finlandii należy do zawodów dobrze opłacanych w porównaniu z innymi krajami. Obecnie zarobki nauczycieli w Finlandii plasują się na dziewiątym miejscu w przyrównaniu do zarobków w innych krajach. Można zatem stwierdzić, na podstawie danych zgromadzonych przez OECD, że fińscy nauczyciele zarabiają średnio o kilka-

²³ P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 87.

²⁴ Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Raport. Wzmocnienie rozwoju wspierania szkół ze szczególnym uwzględnieniem doskonalenia nauczycieli i doradztwa metodycznego*, Warszawa 2010, s. 25, <https://www.ore.edu.pl/.../121-raporty?...doskonalenia-nauczycieli.pdf>, [dostęp: 25.02.2016].

²⁵ S. Kangasniemi, *Millä ammatilla pääsee naimisiin?* [Jaki zawód chciałbyś, aby miał twój partner/ka?], Helsingin Sanomat, s. 4-6, w: P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 73.

naście procent więcej niż średnia wynagrodzenia nauczyciela w innych krajach świata. W Finlandii nauczyciel po piętnastu latach pracy zarabia 42 810 dolarów amerykańskich rocznie (najwięcej zarabiają szwajcarscy nauczyciele – 68 820 dolarów rocznie)²⁶. Dla porównania, w Polsce wskaźnik wynagrodzeń dla nauczycieli jest jednym z najgorszych na świecie, jeśli porównamy je ze średnimi wynagrodzeniami dla nauczycieli według OECD, które wynoszą nieco poniżej 40 tysięcy dolarów rocznie.

Stąd, nie ma się co dziwić, że tylko najlepsi z najlepszych przechodzą przez selektywną ścieżkę zawodową nauczyciela. Szacuje się, że jedynie co dziesiąty, czy nawet dwunasty, chętny zostaje przyjęty na studia nauczycielskie w Finlandii. Wysoki status nauczyciela, w tym przede wszystkim bardzo dobre płace przyczyniły się do bardzo dużego zainteresowania tym zawodem wśród wykształconych osób w społeczeństwie i studentów. A zawód nauczyciela w Finlandii możemy z powodzeniem nazwać elitarnym. Dla porównania, w Polsce w większości uniwersytetów w tej chwili na studia nauczycielskie z reguły przyjmowani są wszyscy, którzy mają pozytywnie zaliczoną maturę i złożą potrzebne dokumenty. Zatem, w Polsce nie odbywa się żadna dodatkowa selekcja sprawdzająca predyspozycje czy motywacje do pracy w tym zawodzie.

Polityka edukacyjna nastawiona na jakość i ciągłość w edukacji

Kolejną częścią pierwszego planu szkolnictwa jest to, że możemy mówić o konkretnej, spójnej polityce edukacyjnej ukierunkowanej na osiągnięcie najwyższej jakości kształcenia. Szereg systematycznych reform, które zostały przybliżone na początku artykułu, zmierzały do jednego – poprawienia jakości w nauczaniu. Dlatego, jednym z podstawowych elementów systemu edukacji, którym szczycą się Finowie, jest wysoki poziom kształcenia oferowany wszystkim, niezależnie od miejsca zamieszkania, pochodzenia i statusu społeczno-ekonomicznego (*equity of outcomes*), przy jednoczesnym wykorzystaniu pedagogiki inkluzyjnej. Reformy z lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku zagwarantowały dostęp do dobrej jakości edukacji równomiernie w całej Finlandii. Nie ma znaczenia, czy mieszka się w dalekiej Laponii czy Helsinkach, poziom nauczania jest taki sam dla każdego. Pierwsze efekty tej zmiany dało się zauważyć już w połowie lat osiemdziesiątych, czyli kiedy pierwsze młode pokolenia przeszły przez cały okres *peruskoulu*, a system szkolnictwa miał w tym zakresie już pierwsze doświadczenia. Wówczas usunięto wszelkie

²⁶ Education at a Glance 2013 Highlights OECD, *How much are teachers paid?*, <http://www.oecd-ilibrary.org/>, [dostęp: 02.12.2015].

grupowanie młodzieży ze względu na stopień znajomości języków obcych czy matematyki.

Wraz z reformą z lat siedemdziesiątych Finowie zrozumieli, że dążenie do podwyższenia statusu społecznego wiąże się z poprawą i powszechnym dostępem do edukacji. W zawiązku z tym zaczęto budować społeczeństwo oparte na wiedzy. Na tworzenie takiego modelu państwa mają wpływ czynniki nie tylko edukacyjne. Struktura państwa dobrobytu opiera się również na trosce o wczesne dzieciństwo poprzedzające obowiązek szkolny. P. Sahlberg wymienia takie czynniki składowe, jak zapewniona opieka we wczesnym dzieciństwie w postaci przedszkoli czy żłobków. Jest ona dobrowolna, ale znaczny procent Finów z niej korzysta. Także bezpłatna klasa przedszkolna, z której korzysta dziewięćdziesiąt osiem procent sześciolatków. Ponadto, mamy też powszechną opiekę zdrowotną, prewencyjne metody stwierdzania potencjalnych trudności w rozwoju i uczeniu się przed rozpoczęciem nauki, a w trakcie edukacji bezpłatny, zdrowy obiad w szkole, niezależnie od społeczno-ekonomicznej sytuacji dziecka²⁷.

Finowie uważają, że magia ich systemu edukacji znajduje się przede wszystkim na etapie szkoły podstawowej. Wizja szkolnictwa przykłada do tego okresu rozwoju ucznia, czyli od siódmego do dwunastego roku życia, szczególną wagę. W tym czasie należy zbudować w wychowanku solidne podstawy kształcenia w dziedzinie trzech obszarów: po pierwsze – czytelnictwa, po drugie – matematyki, po trzecie – nauk przyrodniczych, czyli w zakresie komponentów międzynarodowego testu umiejętności uczniów PISA. Już w latach osiemdziesiątych fińscy czwartoklasiści odnosili sukcesy w zakresie czytelnictwa, a pierwszy raport PISA z 2001 roku był już tylko tego potwierdzeniem. Według raportu J. Välijärvi i sześciu innych fińskich badaczy²⁸, fińska młodzież chętnie czyta dla przyjemności, rozwijając swoje zainteresowania. Natomiast P. Sahlberg, powołując się na różne badania²⁹, wskazuje, że na wysokie osiągnięcia młodzieży fińskiej w testach PISA z dziedziny matematyki i nauk przyrodniczych składa się kilka czynników. Po pierwsze, nauczanie matematyki jest mocno wbudowane w program nauczania, a nauczyciele są do tego solidnie kształceni na studiach. Na przykład, na Uniwersytecie w Helsinkach co roku specjalizuje się w nauczaniu matematyki piętnaście procent przyszłych nauczycieli w szkole podstawowej, a reszta wybiera ten przedmiot jako dodatkowy. Po drugie, w edukacji nauczycieli, jak i w założeniach programu nauczania matematyki duży nacisk kładzie się na rozwiązywanie problemów, łącząc matematykę z sytuacjami życia codziennego uczniów. Po trzecie, kształcenie nauczycieli matematyki jako przedmiotu jest

²⁷ P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 48.

²⁸ J. Välijärvi i in., *Finnish success in PISA and some reasons behind it*, OECD PISA 2003, s. 23.

²⁹ P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 51.

oparte na dydaktyce przedmiotu oraz bliskiej współpracy wydziału matematyki i studiów edukacyjnych. Z kolei, przez ostatnie dwadzieścia lat w kształceniu nauczycieli szkół podstawowych skupiono się bardziej na poprawie nauczania nauk przyrodniczych w taki sposób, aby uczniowie mieli więcej zajęć doświadczalnych i praktycznych w tym obszarze. Jednocześnie więcej studentów pedagogiki na etapie magisterskim kształci się w zakresie nauczania i uczenia się nauk przyrodniczych, czyniąc to na podstawie założeń nowoczesnej metodyki nauczania nauk przyrodniczych oraz ich najnowszych osiągnięć. Co więcej, program nauczania nauk przyrodniczych w szkole podstawowej odchodzi od tradycyjnej wiedzy akademickiej na rzecz wiedzy eksperymentalnej i zorientowanej na rozwiązywanie problemów.

Ciekawym elementem reformy szkolnictwa na etapie podstawowym jest dbanie o to, aby nie szeregować dzieci względem ich osiągnięć szkolnych co najmniej w ciągu pierwszych pięciu lat nauki. Ocenianie za pomocą stopni w zasadzie nie ma miejsca w podstawówce. Najważniejszym kryterium jakości kształcenia jest to, jak uczniowie uczą się tego, czego nauczyciele od nich oczekują. Nauczyciele w tym celu wykonują opisy umiejętności, wiedzy i podstawy poszczególnych uczniów, podkreślając wykształcone obszary, jak i te do poprawy oraz doksztalcenia. Takie ocenianie wymaga dużo więcej pracy od pedagogów, ale jak się okazuje przynosi bardzo dobre rezultaty edukacyjne. Nauczyciele uczą się tego typu oceniania profesjonalnie na studiach.

Wprowadzenie w latach siedemdziesiątych edukacji rozszerzonej, zapewniającej dziewięć lat obowiązkowej nauki miało na celu również zapewnić pewną ciągłość procesu nauczania. Co więcej, ciągłość ta jest również dobrowolnie rozszerzana przez samych rodziców, skoro aż dziewięćdziesiąt osiem procent posyła swoje pociechy do grupy przedszkolnej w szkole. Ta reforma doprowadziła do ciągłości programu i utrzymywania stabilności nauczania przez jednego nauczyciela w ciągu sześciu lat. Jeden nauczyciel uczący kilku przedmiotów może z łatwością integrować treści nauczania kilku przedmiotów, co przyczynia się do tym lepszego wprowadzania celów nauczania międzyprzedmiotowego. Dzięki temu Finlandia uchroniła się przed szatkowaniem etapów edukacyjnych, powodując dyskontynuację treści, programu i kadry nauczycielskiej. W Polsce reforma lat dziewięćdziesiątych skracająca okres szkoły podstawowej i średniej oraz wprowadzająca gimnazjum doprowadziła właśnie do tego, od czego Finlandia wciąż się odżegnuje, czyli braku ciągłości procesu edukacyjnego. W Polsce od pierwszej klasy szkoły podstawowej mamy do czynienia z podziałem na okresy nauczania w wymiarze trzyletnim, który dodatkowo kończy się testem sprawdzającym. Mianowicie, w obrębie szkoły podstawowej mamy trzy lata nauczania zintegrowanego, trzy lata nauczania przedmiotowego, ale już z inną kadrą nauczycielską, następnie trzy lata gimnazjum i dalej trzy lata szkoły średniej lub cztery lata

technikum. Brak ciągłości procesu edukacyjnego w polskim systemie edukacji na etapie szkoły podstawowej i gimnazjum oraz brak oddziału przedszkolnego uważam za jego minus.

Podsumowując, uważa się również, że Finlandia to kraj paradoksów w edukacji. P. Sahlberg wymienia trzy takie paradoksy³⁰. Pierwsza reguła brzmi: nauczaj mniej i ucz się więcej. W myśl tej zasady, uczniowie mają spędzać mniej czasu w szkole na lekcjach, a liczba zadań domowych ma być ograniczona do absolutnego minimum. Otóż, fińscy nauczyciele wychodzą z założenia, że zadania domowe oparte na rutynie i odtwórczym ćwiczeniu nie prowadzą do osiągania lepszych rezultatów w uczeniu się. Szkoły podstawowe natomiast stawiają w tym czasie na organizację różnych aktywności po lekcjach dla najmłodszych uczniów, a dla starszych – koła zainteresowań. Finowie wierzą też w ważną rolę jaką odgrywa sport, dlatego aż dwie trzecie dzieci uprawia go po lekcjach, przynależąc do jakiegoś klubu sportowego. Drugi paradoks, poniekąd powiązany z pierwszym, głosi: testuj mniej, ucz się więcej. Od lat dziewięćdziesiątych większość krajów, w tym Polska, nastawiona jest na sprawdzanie kompetencji uczniów za pomocą testów standaryzowanych. Jest w tym pewien problem, bowiem przygotowanie do tego typu sprawdzianów sprawia, że nauczyciele zaczynają wybierać metody nauczania, które skupiają się na ćwiczeniach testowych i zapamiętywaniu faktów, a nie na dążeniu do zrozumienia nauczanych treści. Dlatego, nauczyciele w Finlandii oceniają swoich uczniów, jak już wcześniej wspomniano, w sposób opisowy. Trzeci paradoks stanowi dążenie do wyrównania szans dla wszystkich, przyczyniając się tym samym do jak najmniejszego zróżnicowania między uczniami osiągającymi najlepsze i najgorsze wyniki. Odzwierciedlają to właśnie raporty wyników testów PISA. W konsekwencji, uczniów osiągających najgorsze wyniki z zakresu czytania ze zrozumieniem, matematyki i nauk przyrodniczych jest najmniej – tylko 7%. Dla porównania, w Polsce najgorsze wyniki osiągało 23%, a średnia krajów OECD to 18%³¹.

Absolutną wisienką na torcie fińskiego systemu szkolnictwa jest ciągłe doskonalenie systemu szkolnictwa, które świadczy o prawdziwym zaangażowaniu w poprawę jakości kształcenia i wyrównywania szans osiągnięcia sukcesu edukacyjnego dla wszystkich. Każda reforma szkolnictwa w Finlandii od lat pięćdziesiątych do tej pory była krokiem naprzód, przybliżającym ich do tej wizji. Jak zauważa Laukkanen³², aby dokonać znaczącej reformy na lepsze potrzeba określenia strategicznych celów do tego prowadzących, cza-

³⁰ P. Sahlberg *Finnish Lessons*, s. 62-69.

³¹ T. Gmerek, *Społeczne funkcje szkolnictwa*, s. 82.

³² R. Laukkanen, *Finnish Strategy for High-Level Education for All*, w: N. Soguel, P. Jaccard, *Governance and Performance*, s. 319.

su i cierpliwości. Takie podejście jest raczej fenomenem pośród innych krajów europejskich, gdzie przy każdej zmianie rządu pojawia się nowa polityka edukacyjna, która trwa kilka lat, po czym następuje zamiana wizji i polityki wraz z nowym rządem. Takie podejście ciekawie konkluduje Hargreaves i parafrazując slogan edukacyjny mówi „Reformuj mniej, poprawiaj więcej”³³. Dla porównania, zmiany w Finlandii nie mają charakteru rewolucyjnego czy ilościowego, jak to się dzieje w przypadku reform dokonywanych w Polsce. Obecne propozycje kolejnych zmian w polskim systemie edukacji typu: zlikwidować gimnazja, wydłużyć edukację w liceum do czterech lat, skrócić okres szkoły podstawowej i tym podobne nie stanowią specjalnie wizji poprawy jakości edukacji. To rozwiązania nie nastawione na poprawę jakości w nauczaniu.

Zakończenie

Na podstawie zgromadzonych danych można odnieść wrażenie, że Finlandia dopiero zaczyna odnosić sukces edukacyjny, a najważniejszymi czynnikami znakomitego systemu szkolnictwa w Finlandii są dobrze wykształceni nauczyciele i ich profesjonalizm oraz ciągłość i konsekwencja wprowadzania reform, z prawdziwą wizją rozwoju edukacji nastawioną na jakość kształcenia. Bardzo dobre wyniki, jakie Finowie zdobywali w międzynarodowym egzaminie umiejętności uczniów PISA, to zaledwie zaznaczenie wysokiej pozycji Finlandii na arenie międzynarodowej w dziedzinie edukacji. Ów fenomen pozwolił temu krajowi zaistnieć i sprawić, że pozostałe państwa europejskie zwróciły uwagę na system szkolnictwa w Finlandii i jego rozwiązania. Dzięki temu Finowie z powodzeniem promują obecnie kolejne osiągnięcia swojej polityki edukacyjnej, z której tak rozwinięte kraje pod względem edukacji, jak Stany Zjednoczone, inne kraje skandynawskie, czy Niemcy biorą przykład. Szczególną uwagę zwrócono ostatnio na wzmocnienie nauczania międzyprzedmiotowego opartego na metodzie *phenomenon-based learning*, czyli nauczaniu tematycznym, które wiąże treści różnych przedmiotów w jeden temat (zjawisko), nad którym pracuje jeden zespół nauczycielski wspólnie. Reforma weszła w życie w sierpniu 2016 roku. Natomiast, dla polskich reformatorów doświadczenia Finlandii i jej sukcesy mogą być inspiracją przy przygotowywaniu kolejnych zmian w polityce edukacyjnej, które przecież powinny być nastawione przede wszystkim na podniesienie jakości nauczania.

³³ A. Hargreaves, D. Shirley, *The Forth Way, Changes Next Exit*, Association for Supervision and Curriculum, Development, Educational Leadership 2008, s. 60.

BIBLIOGRAFIA

- Education at a Glance 2013 Highlights OECD, *How much are teachers paid?*, <http://www.oecd-ilibrary.org/>, [dostęp: 02.12.2015].
- Gmerek T., *Spoleczne funkcje szkolnictwa w Finlandii*, Studia i Monografie Wyższej Szkoły Humanistycznej w Lesznie, Poznań – Leszno 2007.
- Gmerek T., *System edukacji w Finlandii*, [w:] *Systemy edukacji w krajach europejskich*, red. E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
- Hargreaves A., Shirley D., *The Forth Way, Changes Next Exit*, Association for Supervision and Curriculum, Development, Educational Leadership 2008.
- Hughes K.L., Bailey T.R., Mechur M.J., *School to Work: Making Difference in Education. A Research Report to America*, Institute on Education and Economy Teachers College, Columbia University 2001 <http://www.tc.columbia.edu/iee/PAPERS/Stw.pdf> [dostęp: 15.02.2016].
- Kangasniemi S., *Millä ammatilla pääsee naimisiin?* [Jaki zawód chciałbyś, aby miał twój partner/ka?], Helsingin Sanomat, s. 4-6, w: P. Sahlberg, *Finnish Lessons. What Can the World Learn from Educational Change in Finland*, Teachers College Columbia University, New York – London 2011.
- Laukkanen R., *Finnish Strategy for High-Level Education for All*, w: N. Soguel, P. Jaccard, *Governance and Performance of Education Systems*, Springer 2008, Dordrecht the Netherlands.
- OECD PISA, *First Results from PISA 2003 Executive Summary*, <http://www.oecd.org/edu/school/programme-for-international-student-assessment/pisa/34002454.pdf> [dostęp: 23.02.2016].
- OECD PISA, *PISA 2006: Science Competencies for Tomorrow's World Executive Summary*, <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/39725224.pdf>, [dostęp: 23.02.2016].
- OECD PISA, *PISA 2009 Results: Executive Summary*, <http://www.oecd.org/pisa/46643496.pdf>, [dostęp: 23.02.2016].
- OECD PISA, *PISA 2012 Results in Focus, What 15-year-olds know and what they can do with what they know*, 2014, <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>, [dostęp: 15.02.2016].
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Raport, Wzmocnienie rozwoju wspierania szkół ze szczególnym uwzględnieniem doskonalenia nauczycieli i doradztwa metodycznego*, Warszawa 2010, s. 25, <https://www.ore.edu.pl/.../121-raporty?...doskonalenia-nauczycieli.pdf>, [dostęp: 25.02.2016].
- Prokop J., *Wprowadzenie do pedagogiki porównawczej. Teoria i praktyka europejska*, Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa 2013.
- Sahlberg P., *Finnish Lessons. What Can the World Learn from Educational Change in Finland*, Teachers College Columbia University, New York – London 2011.
- Śliwerski B., *Cóż to za zachwyt władzy wynikami PISA 2012?*, 2013, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2013/12/coz-za-optymistyczny-zachwyt-wadzy.html>, [dostęp: 16.02.2016].
- University of Helsinki, Center for Continuing Education Palmenia, *Teacher Qualifications*, http://www.helsinki.fi/palmenia/kotka/opettajaksi/eng_screen.pdf, [dostęp: 25.02.2016].
- University of Jyväskylä, *Master's Degree Program – Program Overview*, <https://www.jyu.fi/en/studywithus/programmes/mdped/programme-overview>, [dostęp: 25.02.2016].
- Väljärvi J., Kupari P., Linnakylä P., Reinikainen P., Sulkunen S., Törnroos J., Arffman I., *Finnish success in PISA and some reasons behind it*, OECD PISA 2003.